

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ТОРГІВЛЮ ЛЮДЬМИ

В. С. Семенович,

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності «Право»,
навчально-науковий інститут права

Науковий керівник – доктор філософії з права, ст. викладач В. В. Сахнюк

*Національний університет водного господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна*

Торгівля людьми грубо порушує основні права людини, такі як право на свободу, безпеку, гідність та рівність. Жертви торгівлі людьми зазнають експлуатації, примусової праці, сексуального насильства та інших жорстоких умов. Торгівля людьми потребує рішучих заходів з боку держав, міжнародних організацій і громадянського суспільства для її запобігання та викорінення, в тому числі за допомогою кримінально-правових заборон.

У статті проаналізовано склад кримінального правопорушення, визначений статтею 149 Кримінального кодексу України. Встановлено, що норма ст. 149 КК України потребує вдосконалення, оскільки вона не дає повноцінного розуміння кримінального явища, яке являє собою торгівлю людьми.

Ключові слова: склад кримінального правопорушення, кримінальна відповідальність, торгівля людьми, кримінальне правопорушення.

Human trafficking grossly violates basic human rights, such as the right to freedom, security, dignity and equality. Victims of human trafficking are subjected to exploitation, forced labor, sexual violence and other cruel conditions. Human trafficking requires decisive measures by states, international organizations and civil society to prevent and eradicate it, including through criminal law prohibitions.

The article analyzes the composition of the criminal offense defined by Article 149 of the Criminal Code of Ukraine. It was established that the norm of Art. 149 of the Criminal Code of Ukraine needs improvement, as it does not provide a full understanding of the criminal phenomenon that is human trafficking.

Keywords: composition of a criminal offense, criminal responsibility, human trafficking, criminal offense.

Торгівля людьми у сучасному світі є одним із найбільших порушень прав і свобод людини, а також особливо тяжким злочином. Торгівля людьми грубо порушує основні права та свободи людини, як-от право на свободу, гідність, безпеку, захист від рабства та примусової праці. Жертви торгівлі людьми часто зазнають фізичного насильства, катувань, сексуального насильства та жорстокого поводження.

Наразі цей вид злочину досяг такого безпрецедентного рівня, що 15 листопада 2000 року Комісія з прав людини ООН визнала його сучасною формою рабства. Повномасштабна війна, різке збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб та біженців з України, економічні, гуманітарні та безпекові кризи, а також зростання безробіття – всі ці фактори сприяють поширенню торгівлі людьми.

За інформацією Міжнародної організації праці (МОП), у світі приблизно 40 мільйонів людей перебувають у рабстві, із них 24,9 мільйонів зайняті в примусовій праці. Це означає

що серед кожної 1000 людей на Землі є близько шести постраждалих від сучасного рабства. Кожен четвертий із постраждалих – дитина. За даними ЮНІСЕФ, жертвами торговців людьми щорічно стає 1,2 млн дітей [1].

Україна – лідер Східної Європи за кількістю постраждалих. Понад 300 000 українців постраждали від торгівлі людьми, починаючи з 1991 року (Міжнародна організація з міграції), 50% постраждалих осіб – молодь до 35 років. 70% постраждалих від торгівлі людьми – чоловіки.

Від 24 лютого 2022 року з повномасштабним вторгнення Російської Федерації на територію України дедалі частіше в ЗМІ, соціальних мережах та месенджерах публікується інформація про зниклих громадян, а також освітлюються численні випадки використання торговцями людьми уразливого стану українських біженців, особливо жінок та дітей, з метою експлуатації їх в різних формах, включаючи експлуатацію проституції третіми особами чи інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю, так зване, рабство або випадки, подібні до рабства, залежний стан або видалення органів чи тканин для трансплантації тощо.

Наразі українських громадян, переважно чоловіків, експлуатують шляхом використання у збройних конфліктах для виконання бойових завдань, пов'язаних з поваленням державної влади та порушення суверенітету й територіальної цілісності України, із застосуванням чи погрозою застосування до них насильства. Позаяк, питання торгівлі людьми в умовах значущої військової агресії набуває особливої актуальності і представляє серйозну загрозу для суспільства, викликаючи обурення громадськості [1].

Мета статті – дослідження окремих проблемних аспектів кримінально-правової кваліфікації торгівлі людьми за кримінальним законодавством України в умовах сьогодення.

Торгівля людьми – міжнародне, складне та унікальне явище, яке містить багато тісно пов'язаних між собою елементів. Наразі можемо констатувати, що торгівля людьми як кримінальне правопорушення глобального масштабу охоплює всі регіони планети, більше того, контролюється міжнародною організованою злочинністю [2].

Нині, в національному законодавстві, єдиною статтею, що передбачає покарання за кримінальні правопорушення – торгівлю людьми, є стаття 149 Кримінального кодексу України (далі – КК України).

Відповідно до ч. 1 ст. 149 КК України, цей злочин являє собою вербування, переміщення, переховування, передачу або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи вразливого стану особи.

Кваліфікуючими обставинами в досліджуваному складі злочину є: торгівля неповнолітніми, щодо кількох осіб, або повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою з використанням службового становища, або особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності, або поєднані з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого чи його близьких, або з погрозою застосування такого насильства. Особливо кваліфікуючими обставинами є дії, вчинені щодо малолітнього, або організованою групою, або поєднані з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого або його близьких, або з погрозою застосування такого насильства, або якщо вони спричинили тяжкі наслідки [4].

Об'єктом торгівлі людьми законодавець уважає права і свободи людини, зокрема право на свободу, особисту недоторканність, гідність, захист від експлуатації. Обов'язковою ознакою складу злочину, передбаченого ст. 149 КК України, є предмет злочину. Предметом цього злочину є людина.

Об'єктивна сторона складу злочину є одним із найважливіших елементів для практичної діяльності. Досліджуючи об'єктивну сторону, можна зробити висновок про зміст інших елементів складу злочину. Будь-який висновок у кримінальній справі може бути

зроблений лише на основі матеріальних слідів, які злочин залишає в реальності. У правозастосовній практиці працівниками правоохоронних органів передусім установлюється об'єктивна сторона складу злочину. Цей злочин може мати такі форми: 1) торгівля людьми; 2) здійснення іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина; 3) вербування; 4) переміщення; 5) переховування; 6) передача; 7) одержання людини

З огляду на суспільну небезпеку такого злочину, як торгівля людьми (купівля-продаж), достатньо встановити факт домовленості на продаж людини на певних умовах і сам факт передачі людини (чи управління людиною). Чинне законодавство не вимагає обов'язкової умови для кваліфікації злочину за ст. 149 КК України – установлення одномоментної передачі (сплати) коштів за товар – людину, оскільки купівля-продаж може відбуватися з відстрочкою платежу чи злочинці можуть домовитись про сплату коштів від продажу людини впродовж певного часу, за який потерпіла особа зможе відпрацювати частину коштів [5].

На відміну від традиційних форм експлуатації людей, під час збройних конфліктів основними видами торгівлі людьми для подальшої експлуатації стають вербування, переміщення, передача, приховування або отримання осіб чоловічої статі з метою поповнення особового складу збройних сил сторін, що беруть участь в конфлікті; використання примусової праці та рабства для задоволення потреб озброєних груп; сексуальна експлуатація (військова проституція, насильницька вагітність); залучення до злочинної діяльності; вилучення органів. Крім того, під час збройного конфлікту факти торгівлі людьми часто включають вчинення інших серйозних злочинних дій, таких як сексуальне та гендерне насилля, катування і т. д., або застосування погроз застосування таких дій.

Таким чином, потрібно розширити статтю 149 КК України, додаючи кваліфікований склад, оскільки вчинення кримінального порушення в умовах збройного конфлікту повністю відповідає зазначеним кваліфікованим ознакам. Особливо слід враховувати, що в законодавстві вже існує досвід використання подібних ознак як обтяжуючих для покарання, а саме у пункті 11 частини 1 статті 67 Кримінального кодексу України, де вказано, що вчинення кримінального порушення з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій вважається однією з таких обставин [1].

Суб'єктивна сторона включає вину, яка може бути виражена у формі умислу або необережності. Встановлення форми вини допомагає визначити, чи діяння було вчинене навмисно або з необережності, що є ключовим для кваліфікації злочину. Суб'єктивна сторона цього злочину характеризується виною у формі прямого умислу. Для вербування, переміщення, переховування, передачі та одержання людини обов'язковою є мета експлуатації потерпілого.

За словами Д. А. Кривоконь, сьогодні корисливі мотиви не є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони торгівлі людьми. У зв'язку з тим, що торгівля людьми понад 99% вчиняється з корисливих або інших особистих мотивів, пропонується додати їх у ч. 1 ст. 149 КК України: «Торгівля людьми, вчинена з корисливих або інших особистих мотивів...» [3]. Суб'єктом аналізованого злочину є фізичні осудні особи, які досягли 16-річного віку.

Однак зауважимо, що злочин може вчинятися не тільки 16-річними особами, а й у ряді випадків – особами віком від 14 років. Причому 14-річні та 15-річні підлітки можуть брати участь у торгівлі людьми не лише в тих випадках, коли цей злочин скоюється в групі з дорослими особами. Відсутність криміналізації дій таких підлітків у деяких випадках, з одного боку унеможливає доведення вини повнолітніх злочинців, оскільки попередню роботу виконують саме підлітки (вербування певних осіб, проведення зустрічей з ними тощо), які, будучи проінструктовані з боку тих же дорослих про відсутність стосовно них будь-якої небезпеки через законодавчу неврегульованість питання про вік кримінальної

відповідальності за вчинення торгівлі людьми, замовчують про будь-які факти злочину; а з іншого – діти з 14 років вже усвідомлюють суспільну небезпечність торгівлі людьми та цей злочин стає більш поширеним з-поміж таких суб'єктів. Тому пропонується знизити вік кримінальної відповідальності з 16 до 14 років та внести відповідні зміни до ст. 22 КК України [3].

Певні складнощі виникають під час вирішення питання щодо учасників – суб'єктів складу злочину, передбаченого ст. 149 КК України. Ідеться про те, що купівля-продаж людини можлива тільки між вербувальником та особою, яка буде здійснювати експлуатацію, або може мати місце торгівля людьми й між іншими суб'єктами, оскільки в багатьох випадках суди стикаються з тим, що в кримінальних правопорушеннях був відсутній покупець. У такому випадку, коли вербувальник у подальшому сам здійснює експлуатацію потерпілої особи, кримінальна відповідальність не виключається та повинна наставати за ст. 149 КК України за вербування, переміщення, передачу, переховування, одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням одного зі способів впливу [5].

Отже, проблема торгівлі людьми залишається актуальною й на сьогодні. Це негативне явище, яке прийняло більш високий рівень латентності в умовах сьогодення, має тенденції до поширення в негативному напрямку. Норма ст. 149 КК України потребує вдосконалення, оскільки вона не дає повноцінного розуміння кримінального явища, яке являє собою торгівлю людьми.

1. Киренко С. Г. Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми. *Dictum factum*. 2023. № 2 (14). С. 197–216. URL: <https://df.duit.in.ua/index.php/dictum/article/view/299>. (дата звернення: 05.03.2024).
2. Комина В. О. Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми (ст. 149 КК України). 2020. URL: <https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/44843/1/%d0%9a%d0%be%d0%bc%d0%b8%d0%bd%d0%b0.pdf>. (дата звернення: 05.03.2024).
3. Кривоконь Д. А. Торгівля людьми: кримінально-правовий аналіз. *Молодий вчений*. 2018. № 10 (62). С. 667–670. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/3861/3806>. (дата звернення: 05.03.2024).
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001, у редакції від 28.03.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n942>. (дата звернення: 05.03.2024).
5. Чігер В. Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 5/2019. С. 266–269. URL: <http://www.pgpr-ournal.kiev.ua/archive/2019/5/50.pdf>. (дата звернення: 05.03.2024).